

Dokončení statí z minulého čísla

Po komunismu zůstalo prázdkno.
 Vítězi otevřeli Pandořinu skřínku.
 Do prázdkna se plazí démoni
 uplynulých epoch.
 Opět se objevují ideologie šovinismu
 a nepřátelství ke všemu odlišnému,
 nesnášenlivost, populismus, demagogie.
 A. Michnik.

Výchova k interkulturalitě jako novému komponentu evropského vědomí

Jaroslav Krejčí

Slovu interkulturalita hrozí inflace, velmi často se skloňuje ve všech pádech bez konkrétního určení obsahu. Obsah tohoto nového pedagogického pojmu v evropské výchově jako interkulturalní výchově je dán především úsilím najít společnou odpověď a aktivitu, řeší-li se internacionální, interkulturalní a regionální konflikty v multikulturalních společnostech, vyvolávají-li inovační procesy společenské změny, proměny hodnotových kulturních orientací, kulturní difúze, napětí, skryté i otevřené nové kongruence i inkongruence v oblasti smyslu života jednotlivců, národů i kontinentů a velká napětí v tvorbě identity v individuální i velkospupinové dimenzi, například mezi kulturou národnostní menšiny a většiny anebo v mnohosti etnicit s nízkým stupněm empatie.

Jaký je vztah mezi etnickou a interkulturalní výchovou? Princip interkulturality uznává heterogenitu a pluralitu Evropanů, interkulturalní výchova **není žádnou pedagogikou asimilace**, zestejnování a přizpůsobování za každou cenu, interkulturalita je snahou překonat jednostrannou fixaci výchovy a vzdělání na institucionalizované národní systémy vzdělání a výchovy. Princip interkulturality **překonává i monokulturalní evropskou soběstřednost** a vyzvedává nutnost sensibility vůči neevropským kulturám výchovy, to jest přijímání podnětů, cílů a hodnot z neevropských kultur, které jsou rovněž multikulturalní v oblasti učení a učení se. Princip interkulturality nejen přijímá od jiných nové vklady do kultury výchovy, ale **zbavuje se i jednostranných integracionistických mechanismů**, které konec konců potlačují samočinnost jiných kultur, jejich neopakovatelnost

a jedinečnost. Etnicita se kryje do určité míry s národní identitou (ethnie znamená větší skupinu lidí s jednotnou kulturou), etnocentrismus se často stává zvláštní formou nacionalismu, který se cítí nadřazen jiným národům, protože má lepší ideály, ideje, je historicky „výkonnější“, má „šlechetnější“ kritéria jednání, chtění a cítění. Princip interkulturality je otevřen zkušenostem mnoha etnicit a mnoha typům etnicit. Jsou etnicity autentické, parciální (weekend-ethnicity v USA), folkloristické, symbolické, etnicity jen volného času, etnicity, které trvale ovlivňují myšlení a chování člověka, i jeho předsudky. Princip interkulturality neruší národní identitu a etnicitu, vidí ji však jako komponent evropské identity, národ je nazírán jako **fenomén evropské univerzality národů** a evropanství.

Interkulturalní výchova je **dialogickou výchovou i výchovou k dialogu**. Dialog kultur národů v Evropě a uvnitř národů samých vždy obsahoval princip sporu, **princip kontroverze**, všechny pokusy o absolutní napodobování a vnučování kultury jednoho národa skončily neúspěšně. Evropa měla v sobě vždy dialogicky volící a rozhodující schopnost a sílu.

Univerzalita evropské kultury se vytvářela konsensem i disensem, protikladnými komunikacemi, které všechna tvrzení předkládaly rozumu a relativizovaly všemocnost absolutních projektů. Princip kontroverze vytvářel paralelitu i shodu, konvergenci různých dialogů. Evropská identita se vytvářela nesmírně obtížně v minulosti a vytváří se obtížně i dnes. Z rozporných dialogických komunikací vznikaly na základě společných potřeb a cílů **meta-komunikační pole dialogu** s potenciály sebepoznání jednotlivců a národů pomocí pohledů jiných. Princip interkulturality dialogickým sporem nabýval na síle i v nedávné patové situaci v Evropě a ve světě. Interkulturalita se stala formou řešení konfliktů, chránící různost národů a jednotlivců nejen před zúžením národních horizontů, ale i před naivním optimismem, který vždy latentně posiluje praktikující nihilismus. Logika principu interkulturality vyúsťuje i v **imperativ spolupráce**, nutně převyšující konfrontaci a konkurenci za každou cenu. Dialogický charakter principu interkulturality vychází ze sjednotitelnosti, integrace toho, co je společné i z paralelity toho, co je odlišné a heterogenní. Mnohost a společenství Evropanů se nevyklučují, interkulturalní výchova obsahuje tedy cíle, spojující všechny elementy vytvářející evropskou identitu, i respektující singularitu národů při vědomí, že žádný jednatel v Evropě ani národ v tomto světadíle není absolutní singularitou. Evropský učitel, který pokládá **princip interkulturality jako součást evropské pedagogické kvalifikace**, musí si osvojit určité osobnostní rysy, chránící člověka v Evropě před monologickou národní soběstředností, zabraňující vytváření předsudků z národní jinakosti, umožňující překonávat negativní city hněvu, zášti, nepřátelství a msty, ci-

ty, které neumožňují dialogické obohacování ze sporů a kontroverzí a které neumožňují vzájemný humánní růst řešením konfliktů.

Princip interkulturality je spjat také s **principem solidarity** jako protiváhou konkurence a rivality. Interkulturální výchova jako součást evropské výchovy je rovněž formou **sociálního učení**, cílí i k sociálnímu míru, k sociálnímu vzestupu, k evropské transsocialitě, která zajišťuje vnitřní sociální mír uvnitř národů i v kontinentální dimenzi. Evropská identita a národní identity nejsou uskutečnitelné bez určité sociální sítě, emancipace a „blízkosti“, která podstatně ovlivňuje evropské vědomí.

Interkulturální výchova je chápána také jako „pomoc“ **při vytváření individuální identity evropského člověka**, zvláště ve vědomí dětí migrantů, které ne vždy snadno zvládají náročnost bikulturní výchovy. Tato pomocná funkce interkulturální výchovy při tvorbě transnacionální identity bude stále aktuálnější, neboť komunikace s heterogenními kulturami v Evropě bude vzrůstat. **Odsuverenisování nacionálních států jako cíl interkulturální výchovy v Evropě** bude vyžadovat daleko hlubší a náročnější toleranci, schopnost sebekritičnosti a překonání dosavadní národní výchovy k identitě cestou oddělování se vůči jiným národům, polarizováním vůči jiným národním identitám, což bylo pro Evropu doposud velmi osudné. Pro Evropu by bylo ale rovněž nebezpečné a neblahé, kdyby výchova národní identity cestou polarizování byla nahrazena anacionalismem, kdyby internacionální evropská socializace vyloučila ze svého programu reprodukci národních a regionálních kultur, kdyby se evropská výchova chápala jako přímá výchova k hotové homogenní Evropě. Takové zjednodušení interkulturálního učení a učení se, internacionální výchovy a sebevýchovy, by národnost v Evropě vyřadilo jako předsudek a vsugerovalo „netazatelnost evropského sjednocování“ (Werner Treuheit), národní a kulturní tradice by ztratily odlišnost:

„Nikdy neexistovaly ani v jednom národním společenství představy o hodnotách a politicky daných skutečnostech anebo cílech, které by sdíleli všichni příslušníci této společnosti toutéž mírou. Tuto představu je nutno vyloučit i v mezinárodní Evropě.“

Výchova k interkulturální sebereflexi o evropském „já“ a „my“ je podstatným výchovným cílem evropského učitele. Každá sebereflexe vychází z myšlenkových procesů, které srovnávají a verifikují způsoby myšlení, citění a chtění, odkrývají jinakost životních orientací a rozvíjejí tak svět vlastního já. **Interkulturální sebereflexe je důležitou metodou**, překonávající zúžení vnímání sebe sama i světa kolem vlastního já, umožňující vidět i vlastní svět a problémy pomocí jiných, z hlediska přání, zájmů, cílů a potřeb, které překračují okolí vlastního já.

Sebereflexe jako dialogický autodidaktismus zvyšuje sensibilitu člověka vůči interkulturálním kontextům a evropské dimenzi v nás, reflektivní já zesiluje v sobě schopnost empatie, kooperace, solidarity, snadněji se zbavuje předsudků, různých xenofobií, patologických strachů z cizích bytostí, i naivních xenofilií jako přepjatých forem „lásky“ k cizímu. Interkulturální sebereflexe zvyšuje i učení se racionálnímu zvládnutí konfliktů a hostility, nepřátelskosti mezi lidmi. Proto teoretikové evropské výchovy a evropského vzdělávání pokládají sebereflexi za nutnou podmínku interkulturálního učení. Vidí v ní podstatnou součást socializace mladé generace. Sebereflexe odhaluje konfliktogenní postoje a vede současně i ke společné identifikaci a harmonii právě z úvah o společných těžkostech v nepříznivé životní situaci mladého člověka:

„Sebereflexe je nutnou podmínkou interkulturálního učení se, je mostem od blokování vnímání, předsudků a desinformací ke zvědavosti, otevřenosti a sebevědomí. Prvním krokem do nového světa myšlenek je vhléd do determinace vlastního myšlení ekonomickými podmínkami, dějinnými zkušenostmi, mravy a zvyklostmi, představami o hodnotách a politických míněních.“

Společná nebezpečí, která vyvolávají nutně konfliktogenní postoje a situace, mohou vést k harmonickému souznění v mezilidských vztazích v Evropě, jsou-li v sebereflexi transnacionálně a interkulturálně vnímány a řešeny.

Literatura:

1. Viz Gaby Kohl: Die Internationalen Schulen weltweit. Entwicklung und aktuelle Situation (Internacionální školy ve světě). Viz: Bildung und Erziehung. Bohlau 1991, č.3, str.273.
2. Franz Poggeler: Erziehung für die eine Welt. Plädoyer für eine pragmatische Friedenspädagogik (Výchova k jednomu světu). Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris 1990, str. 10. Poggeler zde chápe pedagogiku nejen jako světovou, ale i z lidské disciplíny, která vychovává k přežití lidského rodu.
3. Dieter Henrich: Ethik zum nuklearen Frieden (Etika nukleárního míru). Frankfurt am Main 1990, str. 192–193. Henrich zdůrazňuje humánnost světového vědomí člověka, lidskost jako imperativ, který usměrňuje život k záchovným aktivitám, ke kosmickému smyslu života. Humánní ekologie je nástrojem překonání mravní korupce člověka.
4. Zajímavou práci o východisku z krize racionality napsal Johannes Wendnagel: Ethische Neubesinnung als Ausweg aus der Weltrise? Ein Gespräch mit dem „Princip Verantwortung“ von Hans Jonas (Nové etické zamyšlení jako cesta ze světové krize? Rozhovor o principu odpovědnosti Hanse Jonase). Würzburg 1990.

Třetí kapitola rozebírá uskutečnitelnost etických norem. Nejobsáhlejší studie rizikovosti moderní společnosti je možno nalézt ve Sborníku „Risiko und Wagnis. Die Herausforderung der industriellen Welt“ (Riziko a odvážný čin. Výzva industriálního světa). Vydal Mathias Schüz, Gerling Akademie, Zürich, Pfullingen 1990, díl I. a II. Ve velmi cenné monografii „Kulturbegründer und Weltzerstörer“ (Tvůrci kultury a ničitelé světa), Stuttgart 1990, rozebírá Hans Peter Thurn konstruktivní a dekulturnativní činnost člověka, stinné stránky strategie civilizace a světové kultury.

5. Jan Patočka: Kacířské eseje. Vídeň 1988, str. 346
6. Peter M. Schmidhuber: Die Lage der Europäischen Gemeinschaft nach dem Brüsseler Gipfel (Postavení Evropského společenství po Bruselském vrcholném setkání). Viz: Politische Studien, roč. 1988, č. 7–8, str. 494
7. Viz Franz Thonebohm: Europäische Dimension politischer Bildung (Evropská dimenze politického vzdělání). In: Die Realschule, roč. 1991, č. 4, str. 140
8. Werner Treuheit, Bern Janssen, Henrik Otten: Bildung für Europa. Interkulturelles Lernen in Jugendbegegnungen (Vzdělání pro Evropu. Interkulturální učení se v setkáních mládeže). Opladen 1990, str. 54
9. Tamtéž, str. 61–62
10. Wolfgang W. Mickel: Europäische Bildungspolitik supranationaler Organisationen (Evropská politika vzdělání v supranacionálních organizacích. Viz: Pädagogik und Schule in Ost und West. Roč. 1991, str. 141
11. Michael G. Bruce: Europa im schulischen Lehrplan Großbritanniens (Evropa v plánu škol ve Velké Británii). Tamtéž, str. 153
12. Dolf Sternberger: Komponenten der geistigen Gestalt Europas (Komponenty duchovní tvárnosti Evropy). Viz. Franz Thonebohm: o. c., str. 140
13. Werner Weidenfeld, Melanie Piepenschneider: Junge Generation und europäische Einigung (Mladá generace a evropské sjednocení). Bonn 1990, str. 164–166